

STUDIA NAUK TEOLOGICZNYCH
TOM 15 (2020)

DOI 10.31743/snt.8796

KS. WOJCIECH KUĆKO

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0003-4271-8478>WYZWANIA ETYCZNE „TEOLOGII DOBROBYTU”
W ŚWIETLE NAUCZANIA PAPIEŻA FRANCISZKA

Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia staje przed różnymi nowymi wyzwaniami *ad intra* oraz *ad extra*. Niewątpliwie jednym z ważniejszych w czasie pontyfikatu Franciszka – zarówno wewnątrz wspólnoty katolickiej, jak i w relacji do innych grup chrześcijańskich – są rozwijające się i rosnące w liczbę wyznawców nowe ruchy religijne, a zwłaszcza ruch pentekostalny. Bardzo istotnym zagadnieniem teologicznym w ostatnich dziesięcioleciach jest kwestia „teologii dobrobytu”, nazywana także „Ewangelią dobrobytu”, którą w swoim nauczaniu podejmuje również papież Bergoglio.

Niniejszy artykuł ma na celu wyjaśnienie istoty tego zjawiska oraz jego wymiarów historycznych, zasięgu geograficznego i płynących z tego konsekwencji. Pozwoli to na przedstawienie, w jaki sposób jest ono konfrontowane w nauczaniu papieża Franciszka, jak również na ukazanie, jakie wyzwania moralne wypływają z szerzenia się w świecie chrześcijańskim tej fałszywej interpretacji Ewangelii. „Teologia dobrobytu” w wyraźny sposób kontrastuje bowiem z wizją Kościoła głoszoną przez papieża Bergoglio.

1. CZYM JEST „TEOLOGIA DOBROBYTU”?

W opinii badaczy narodziny „teologii dobrobytu” związane są z ruchem *New Thought*, pod którego nazwą kryje się grupa metafizycznych nurtów religijnych powstałych w Stanach Zjednoczonych w końcu XIX i na początku XX w. Termin „metafizyczny” rozumiano wówczas jako odnoszący się do budowania jedności indywidualnego umysłu z Bogiem oraz z możliwością manifestowania pewnych zmian w otaczającym świecie¹. Niektórzy uznają *New Thought* za początek ruchu

¹ Por. J.S. Haller Jr, *The History of New Thought. From Mind Cure to Positive Thinking and the Prosperity Gospel*, West Chester: Swedenborg Foundation Press 2012. Autor na s. 283–286 podaje

INTA (*International New Thought Alliance*), założonego w 1899 r. w celu współpracy różnych kościołów o podobnej charakterystyce². Przedstawicielami tego ruchu byli m.in.: Phineas Quimby (1802–1866), Mary Baker Eddy (1821–1910), Emma Curtis Hopkins (1849–1925). Próbowali oni przekonywać wiernych, że każdy jest w stanie pokonywać w życiu wszelkie przeciwności, nawet bogacić się, jeśli tylko we właściwy sposób będzie przeżywać życie duchowe³. Poglądy te zostały opracowane pod względem psychologicznym i filozoficznym przez Williama Jamesa na początku XX w.⁴

W swoich pismach wspomniani autorzy przekonywali, że Bóg jest Umysłem (ang. *Mind*), który może wszystko uczynić człowiekowi dzięki sile myśli. Zwracano uwagę, że choroba niekiedy ma swoje korzenie w złych przekonaniach, nieprawidłowych wierzeniach, dlatego ich zmiana może doprowadzić do uzdrowienia. Skoro Bóg jest umysłem, a choroba pewnym stanem umysłu, to uzdrowienie także następuje dzięki sile myśli. Amerykański historyk Richard M. Huber uważa, że powyższe idee można podsumować w następujący sposób: „Odkąd jesteś boski i jedno z Bogiem, to przez myślenie, że jesteś jedno z Bogiem, nie możesz być chory, ponieważ Bóg nie może być chory”⁵.

Niektórzy przedstawiciele *New Thought* zaczęli stosować podobne rozumowanie w dziedzinie ziemskiego bogacenia się człowieka, z czego zrodziła się pełna wersja „teologii dobrobytu” albo „Ewangelii dobrobytu” (ang. *prosperity Gospel*)⁶. Przywołany Huber opisywał tę logikę: „Odkąd jesteś boski i jesteś jedno z Bogiem, to przez myślenie, że jesteś jedno z Bogiem, nie możesz być biednym, ponieważ Bóg nie jest biedny”⁷. Tym samym ubóstwo ma u swych korzeni źle wyznawaną wiarę, dlatego warunkiem bogacenia się człowieka na ziemi jest zmiana sposobu jej wyznawania jako gwarantu dostatniego życia. Pieniądze same w sobie nie są złe, a jedynie ich pożądanie, nieuporządkowana pycha i chciwość powodują ich niewłaściwe pragnienie⁸. „Teologia dobrobytu” byłaby więc takim postrzeganiem rzeczywistości wiary, gdzie szczęście materialne, bogactwo, a także zdrowie fizyczne i brak chorób zostają zapewnione przez żarliwą i ufą modlitwę do Boga.

długą listę kilkudziesięciu centrów, stowarzyszeń i instytucji istniejących w Stanach Zjednoczonych, zajmujących się zgłębianiem *New Thought*.

² Por. D. Hutchinson, *New Thought's Prosperity Theology and Its Influence on American Ideas of Success*, „Nuova Religio” 18 (2014), no 2, s. 5–27.

³ Por. D. Hutchinson, *New Thought's Prosperity Theology*, s. 29.

⁴ Por. W. James, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901–1902*, London–Bombay: Longmans, Green, and Co. 1902.

⁵ „Since you are divine and one with God, by thinking you are one with God, you cannot be sick because God cannot be sick”, R.M. Huber, *The American Idea of Success*, New York: Pushcart Press 1987, s. 124.

⁶ W jęz. angielskim używano terminów *abundance* lub częściej *prosperity*.

⁷ R.M. Huber, *The American Idea of Success*, s. 124.

⁸ Por. D. Hutchinson, *New Thought's Prosperity Theology*, s. 31.

W ten sposób luminarze *New Thought* coraz bardziej zaczęli różnić się w swoich poglądach od nauki chrześcijańskiej, a tym bardziej od prawd wiary katolickiej. Jeśli wszystko na świecie jest dobre, bo pochodzi od Boga, to znaczy, że On sam chce, aby Jego stworzenia były zawsze szczęśliwe, bogate, by korzystały z dóbr materialnych i odnosiły wielkie sukcesy. Z czasem zaczęła rodzić się w ten sposób swoiście rozumiana wizja biznesu (and. *Christian Business*), próbująca ucieleśniać chrześcijańskie zasady moralne w dziedzinie praktyk merkantylnych. Fundamentem takiego rozumienia bogacenia się była szczególna interpretacja słów ewangelicznych: „Starajcie się naprzód o królestwo i o jego sprawiedliwość, a to wszystko będzie wam dodane” (Mt 6, 33). Publikacje Charlesa Fillmore’a (1854–1948) stały się ważnym punktem odniesienia w tej materii⁹. Uczył on, że mocna wiara w Jezusa, który wszystko może, zapewnia dostatek nie tylko duchowy, ale i materialny. Bóg jawił się mu jako źródło potężnego strumienia substancji, a ludzie jako kanały jej udzielania. Gdy substancja ta jest błogosławiona, zwiększa się jej przepływ. Fillmore pisał: „Jeśli podaż pieniędzy jest niska lub torebka wydaje się pusta, weź ją w ręce i pobłogosław. Zobacz, jak jest wypełniana życiodajną substancją gotową do manifestacji. [...] Nie skupiaj swojej myśli na sobie, swoich interesach, zyskach lub stratach, ale uświadom sobie uniwersalny charakter substancji”¹⁰.

Po stu latach „teologia dobrobytu”, nazywana także „teologią sukcesu”, podbiła wszystkie denominacje chrześcijańskie na różnych szerokościach geograficznych, zwłaszcza w środowiskach pentekostalnych i pentekostalizujących. Dotyczy to w szczególności wspólnot protestanckich. W 2018 r. amerykański instytut badawczy *LifeWay Research* opublikował wyniki badań na temat „Ewangelii sukcesu”. Przeprowadzono je wśród 1100 dorosłych mieszkańców Stanów Zjednoczonych, którzy co najmniej raz w miesiącu uczestniczą w nabożeństwach we wspólnotach protestanckich lub bezwyznaniowych¹¹. Spośród nich 38% badanych zgodziło się ze stwierdzeniem: „Mój kościół naucza, że jeśli dam więcej pieniędzy dla mojego kościoła i na dzieła charytatywne, Bóg mi w zamian pobłogosławi”. Przeciwnie zdanie miało 57%, a 5% respondentów nie było pewnych odpowiedzi. Z kolei aż 69% przyznało rację opinii, że „Bóg chce, bym prosperował dobrze z punktu widzenia finansowego” (20% było przeciw, a 10% wyraziło niepewność)¹².

⁹ Najważniejszym dziełem Fillmore’a jest książka *Prosperity*, wydana po raz pierwszy w 1936 r.

¹⁰ „If your money supply is low or your purse seems empty, take it in your hands and bless it. See it filled with the living substance ready to become manifest. [...] Do not center your thought on yourself, your interests, your gains or losses, but realize the universal nature of substance”. Ch. Fillmore, *Prosperity*, New York: Penguin Group 2008, s. 19–20. Tłum. WK.

¹¹ LifeWay Research, *Churchgoers Views – Prosperity* (31 VII 2018 r.), <https://lifewayresearch.com/2018/07/31/most-churchgoers-say-god-wants-them-to-prosper-financially/> [dostęp: 1 IV 2020].

¹² Ponadto w przywołanym badaniu LifeWay Research 26% ankietowanych potwierdziło stwierdzenie: „By otrzymać materialne błogosławieństwo od Boga, muszę coś dla Niego zrobić”.

Choć niektórzy przywódcy religijni wspólnot protestanckich potępiają „Ewangelię dobrobytu”, nazywając ją „odmienną Ewangelią” (ang. *different Gospel*)¹³, jak pokazują jednak badania, jest ona coraz bardziej popularna wśród wyznawców Chrystusa.

2. ZASIĘG GEOGRAFICZNY „NOWEJ REFORMACJI”

Po tym, jak „Ewangelia dobrobytu” narodziła się w Stanach Zjednoczonych, zaczęła szerzyć się po całym świecie, w szczególności sposób osiągając kraje Afryki i Ameryki Łacińskiej oraz Południowo-Wschodniej Azji. Jak zauważają badacze tematu, znajduje ona wyjątkowo dobry grunt zwłaszcza w społeczeństwach rozwijających się, w których religia jest powiązana z budowaniem systemów społecznych i ekonomicznych. Konkretnie przykłady szerzenia się „teologii dobrobytu” w poszczególnych państwach, przywołane choćby przez Antonio Spadaro i Marcelo Figueroa¹⁴, pozwalają dostrzec, jak bardzo dynamiczny jest to proces oraz jak wiele wyzwań niesie dla tradycyjnych religii chrześcijańskich.

Należy zauważyć, że jej rozkwit na początku trzeciego tysiąclecia wiąże się z rozwijającym się we wszystkich denominacjach chrześcijańskich ruchem pentekostalnym¹⁵. Według różnych źródeł spośród 2 miliardów chrześcijan na świecie około trzecią część stanowią charyzmatyczne wspólnoty pentekostalne. Widać to w szczególności sposób na przykładzie dwóch krajów – Nigerii i Brazylii.

Nigeria jest najbardziej ludnym państwem na kontynencie afrykańskim – w 2020 r. liczba jej mieszkańców przekroczy 200 mln, z czego ok. 80 mln stanowią chrześcijanie. To największa grupa wyznawców Chrystusa w całej Afryce, z których ponad 60 mln praktykuje kult pentekostalny. To tam zostały powielone wszystkie najlepsze praktyki znane ze Stanów Zjednoczonych, związane np. z postacią Orala Roberta (1918–2009), pioniera amerykańskiej teleewangelizacji, twórcy imperium

¹³ Por. D.R. McConnell, *A Different Gospel. Biblical and Historical Insights Into the Word of Faith Movement*, Peabody: Hendrickson 1988; F.B. Adeleye, *The Preachers of a Different Gospel. A Pilgrim's Reflections on Contemporary Trends in Christianity*, Nairobi: WorldAlive Publishers 2011.

¹⁴ A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità. Il pericolo di un "vangelo diverso"*, „La Civiltà Cattolica” (2018), z. 4034, s. 105–118.

¹⁵ Temat ten rozwija w swoich badaniach A. Kobyliński, pokazując wiele etycznych kwestii, wynikających z tak szybkiego rozwoju wspólnot pentekostalnych w świecie. Por. A. Kobyliński, *Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa*, „Studia Philosophiae Christianae” 50 (2014), nr 3, s. 109–110; A. Kobyliński, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja. Współczesne metamorfozy religii chrześcijańskiej*, „Teologia i Moralność” 20 (2016), nr 2, s. 258; A. Kobyliński, *Is Pentecostalization the New Reformation? The Causes and Consequences of the Contemporary Pentecostalization of Christianity*, „Przegląd Religioznawczy – The Religious Studies Review” 266 (2017), no 4, s. 111.

misjonarskiego, złożonego z wielu dzieł, założyciela m.in. uczelni *Oral Roberts University* w Tulsie (Oklahoma). Ukazywanie przez głosicieli Ewangelii związku między darami duchowymi i materialnymi, które Bóg przewidział dla swoich wyznawców, połączone z przekonującymi metodami i technikami manipulacyjnymi, dawało i daje owoce w postaci milionów nawróconych Afrykańczyków¹⁶.

Wyrazistym przykładem z kontynentu południowoamerykańskiego jest Brazylia, która staje się symbolem upadku panowania katolicyzmu w tym regionie świata. Każdego roku Kościół rzymskokatolicki traci w tym kraju 1% wiernych, a wspólnoty ewangelikalne zyskują w tym samym czasie 0,7%. Jeśli w 1970 r. katolicy stanowili 91,8% Brazylijczyków, to w 2010 r. było ich już jedynie 64,6%. Prognozuje się, że po 2020 r. zwolennicy pentekostalizmu będą stanowili większość w tym liczącym ponad 210 mln mieszkańców kraju. Dotychczas nazywana „największym krajem katolickim na świecie” Brazylia stanie się niebawem największym krajem pentekostalnym, o zupełnie innym obliczu polityczno-społeczno-religijnym¹⁷.

Tożsamość katolicka unifikuje wspólnotę, tymczasem rozbite mniejszości pentekostalne, choć w sumie tworzą ogromną liczbę chrześcijan, to wpływają na życie całego państwa w sposób zupełnie odmienny. Imponujące są jednak w tym kraju ich struktury materialne. Świątynia Salomona, główna siedziba najważniejszego w Brazylii Kościoła Powszechnego Królestwa Bożego, otwarta w 2014 r. w San Paolo i zajmująca powierzchnię 35 tys. m², kosztowała ponad 300 mln dolarów¹⁸. Podobną strukturą na kontynencie afrykańskim jest *Miracle Center Cathedral* w Kampali w Ugandzie.

Przykład Brazylii pokazuje jeszcze jedno oblicze „teologii dobrobytu”. Bogacenie się wspólnot pentekostalnych jest wprost proporcjonalne do zamożności ich duchownych. Edir Macedo, założyciel *Rene Record*, drugiej co do wielkości w Brazylii sieci telewizyjnej, według „Forbes” jest najbogatszym pastorem w tym kraju – jego majątek sięga 1 mld dolarów¹⁹. Choć podobne przypadki znane są także z historii chrześcijaństwa na Starym Kontynencie, to obecny rozwój „teologii dobrobytu” wydaje się wskazywać na zupełnie inne motywy głoszenia Chrystusowej Ewangelii i manipulowania jej treściami.

W 2013 r. na stronie watykańskiej Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan został opublikowany w siedmiu językach dokument *Dal conflitto alla comunione (Od konfliktu do komunii)*, opracowany przez Luterańsko-Rzymskokatolicką

¹⁶ P. Naso, *L'onda pentecostale e la scogliera cattolica*, „Limes. Rivista Italiana di Geopolitica” 6 (2018), s. 169–170.

¹⁷ Por. C. Cauti, *La Chiesa sta perdendo il Brasile*, „Limes. Rivista Italiana di Geopolitica” 6 (2018), s. 177–178.

¹⁸ C. Cauti, *La Chiesa sta perdendo il Brasile*, s. 179.

¹⁹ A. Antunes, *The Richest Pastors In Brazil*, <https://www.forbes.com/sites/andersonantunes/2013/01/17/the-richest-pastors-in-brazil/#71e81a2a5b1e> [dostęp: 1 IV 2020].

Komisję Dialogu ds. Jedności²⁰. Autorzy tekstu zwracają uwagę na rozwijający się w świecie proces „nowej Reformacji”, która byłaby pewnym nawiązaniem do historii sprzed pięciu wieków, ale o nowym, zupełnie innym obliczu. „Od ponad stu lat – zauważają twórcy raportu – silne ruchy zielonoświątkowe i charyzmatyczne dokonują ekspansji na całym świecie. To właśnie one zwróciły uwagę na nowe aspekty chrześcijaństwa, sprawiając, że niektóre dawne spory konfesyjne wydają się przestarzałe. Ruch zielonoświątkowy obecny jest w wielu Kościołach w postaci ruchu charyzmatycznego i stwarza przez to nowe przestrzenie wspólnoty ponad granicami wyznaniowymi. Tym samym otwiera nowe możliwości ekumeniczne, ale równocześnie – niesie ze sobą dodatkowe wyzwania”²¹. Proces rodzenia się tysięcy nowych ruchów religijnych nazywany jest dziś „pentekostalizacją” albo – jak spolszczając, określa to Andrzej Kobyliński – „uzielonoświątkowaniem” chrześcijaństwa²². Jedną z cech łączących różnorodne i ciągle rozwijające się ruchy pentekostalne stanowi właśnie głoszenie „teologii dobrobytu”.

3. FRANCISZEK I „TEOLOGIA DOBROBYTU”

Warto w tym kontekście zauważyć, że temat „teologii dobrobytu” pojawił się w watykańskim dokumencie *Jezus Chrystus Dawcą wody życia* z 2003 r., w którym podjęto chrześcijańską refleksję na temat *New Age*. Zauważono w nim, że ruch ten jest zarówno reakcją, jak i dzieckiem współczesnej kultury. Indywidualizacja życia, która stanowi jedną z cech charakterystycznych nowoczesnej jednostki zachodniej, doprowadziła do tworzenia się kultury przedsiębiorczości, konsumizmu i „Ewangelii dobrobytu”, co spowodowało, że wielu ludzi zaczęło mieszać chrześcijaństwo z *New Age*. Filozofia egoizmu – nie tylko osób, ale i instytucji – doprowadziła do biedy materialnej i duchowej, która przez kard. Josepha Ratzingera została zdefiniowana jako „strategia pozwalająca na zmniejszenie liczby osób, które będą jadły przy jednym stole ludzkości”²³.

²⁰ Luterąsko-Rzymskokatolicka Komisja Dialogu ds. Jedności, *Od konfliktu do komunii. Luterąsko-katolickie wspólne upamiętnienie Reformacji w 2017 roku*, Dziegielów: b.w. 2017.

²¹ Luterąsko-Rzymskokatolicka Komisja Dialogu ds. Jedności, *Od konfliktu do komunii*, nr 14.

²² Por. A. Kobyliński, *Is Pentecostalization the New Reformation?*, s. 109–110; W. Kućko, *Wpływ Reformacji na rozumienie moralności*, „Studia Gdańskie” 45 (2019), s. 184–187. Niektóre elementy „teologii dobrobytu” pojawiają się w działalności ewangelizatorów katolickich i protestanckich także na terenie Polski. Wspomina o nich w przywołanych artykułach A. Kobyliński, temat ten wymaga jednak dalszych wnikliwych, przekrojowych badań.

²³ Por. Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego, Papieska Rada ds. Kultury, *Jezus Chrystus Dawcą wody życia. Chrześcijańska refleksja na temat New Age*, Poznań: Pallottinum 2003, rozdz. 2.4:

Temat ten jest kontynuowany od początku pontyfikatu Franciszka. Spotkania papieża ze współbraćmi jezuitami, mające miejsce w różnych częściach świata w czasie podróży apostolskich, są okazją do omawiania różnych tematów teologicznych. W czasie wizyty apostolskiej w Mozambiku 5 września 2019 r. Franciszek odniósł się do zagadnienia „teologii dobrobytu”²⁴. Benito Ngozo, jeden z rozmówców, zwrócił wówczas uwagę na działalność sekt protestanckich, które zdobywają wiernych przez obietnice bogactwa. W odpowiedzi na jego słowa Ojciec Święty polecił lekturę dwóch artykułów, które ukazały się na łamach najstarszego włoskiego czasopisma „La Civiltà Cattolica”, napisanych przez redaktora naczelnego Spadaro, jezuitę, oraz prezbiteriańskiego pastora anglikańskiego Figueroa²⁵. Analiza tych tekstów rzuca nowe światło na wyzwania teologiczne Kościoła katolickiego w dobie pontyfikatu Franciszka. Temat „teologii dobrobytu” jest bowiem jedną z wielu kwestii, którą w postrzeganiu roli wiary na początku trzeciego tysiąclecia dostrzega papież Bergoglio.

Wspomniane przez Ojca Świętego teksty są próbą krytycznej analizy szerzącego się w świecie błędnego rozumienia relacji człowieka z Bogiem w aspekcie zdrowia, bogactwa i ekonomii. Ich autorzy odwołują się do rzeczywistości *American dream*, która w ciągu historii motywowała wielu ludzi z różnych kontynentów do migrowania ze względów ekonomicznych do Stanów Zjednoczonych, gdzie niejednokrotnie ich wytrwała praca była bardziej doceniana niż w krajach rodzinnych²⁶. Niewłaściwa, redukcyjna interpretacja *American dream* na płaszczyźnie duchowej doprowadziła niektórych chrześcijan do przekonania, że dobrobyt i zdrowie są znakiem wybrania Bożego oraz Jego przychylności względem człowieka. W opinii zwolenników takiego spojrzenia na świat jest to logiczna konsekwencja motto, wypisanego na amerykańskich banknotach: *In God We Trust*, które miało by stanowić syntezę relacji między religią a państwem, wartościami religijnymi i ekonomicznymi²⁷.

Spadaro i Figueroa za protoplastę myślowego „teologii dobrobytu” uznają nowojorskiego pastora Esseka W. Kenyona (1867–1948), który głosił istnienie w świecie prostych zasad i zależności: wiara może prowadzić do bogactwa,

„Mieszkańcy raczej mitu niż historii”? *New Age a kultura*; M. Schooyans, *Il nuovo disordine mondiale*, Cinisello Balsamo: San Paolo 2000, s. 6.

²⁴ Francesco, *La sovranità del popolo di Dio. I dialoghi di Papa Francesco con i gesuiti di Mozambico e Madagascar*, „L'Osservatore Romano” (Wł), 28 IX 2019 r., s. 9–10.

²⁵ Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Fondamentalismo evangelicale e integralismo cattolico. Un sorprendente ecumenismo*, „La Civiltà Cattolica” (2017), z. 4010, s. 105–113; A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità. Il pericolo di un “vangelo diverso”*, „La Civiltà Cattolica” (2018), z. 4034, s. 105–118.

²⁶ O relacjach chrześcijaństwa i zjawiska *American dream* por. A. Mack, *God Bless America. The Discourse Between the American Dream & Christianity*, Bloomington: Adrian House 2013, s. 15–37.

²⁷ Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Fondamentalismo evangelicale*, s. 105.

zdrowia i dobrobytu, a jej brak kończy się biedą, chorobą i nieszczęściem. Jak zostało nakreślone powyżej, początków tej idei można szukać już w połowie XIX w. i działalności luminarzy *New Thought*. Z pewnością miało to związek także z amerykańskim „pozytywnym myśleniem” (ang. *positive thinking*), które zdaniem Alexisa de Tocqueville’a (1805–1859)²⁸ jest cechą charakterystyczną demokratycznego narodu amerykańskiego, także w dziedzinie religijnej²⁹.

Wyznawcy „teologii dobrobytu” głoszą wszechmoc Boga, ujawniającą się w cudownych, spektakularnych wydarzeniach, bardzo często mających miejsce podczas masowych ewangelizacji na stadionach lub w ogromnych, specjalnie dla tego celu budowanych świątyniach. Wybiórcza hermeneutyka biblijna pewnych tekstów ewangelicznych, jak np. Mk 11, 23–24, zapewniających o tym, że o cokolwiek człowiek prosi Boga, to otrzyma, prowadzi do traktowania samego Stwórcy jako „automatu” do spełniania ludzkich życzeń. Po drugie, w przepowiadaniu Ewangelii jej głosiciele, jak Kenneth Hagin (1917–2003), wskazywali, by pożądanym cud uważać jako już dany człowiekowi, a jego realizację przenieść z przyszłości do przeszłości. Tezy te, okraszone figurami retorycznymi i reżyserowane według najlepszych scenariuszy we wnętrzach „megakościołów”, były i są obecne w przestrzeni środków społecznego przekazu, w wydawanych w milionach egzemplarzy publikacji i artykułów prasowych, a zwłaszcza w streamingu internetowym. Zadziwiająca jest – jak stwierdzają Spadaro i Figueroa – „władza ekonomiczna, medialna i polityczna tych grup, które zdefiniowaliśmy jako «ewangelików snu amerykańskiego», czyniąca ich bardziej widocznymi od reszty Kościołów ewangelikalnych, także tych o klasycznej linii pentekostalnej”³⁰.

Obok rozumienia ekonomicznego, drugim wymiarem działania wyznawania wiary w Boga jest zapewnienie człowiekowi dobrego zdrowia. Literalne interpretowanie zapisów biblijnych doprowadziło zwolenników takiego sposobu uprawiania teologii do nieuprawnionych stwierdzeń, jakoby cuda czasów apostoelskich miały na jeszcze szerszą skalę powtarzać się i wypełniać obecnie. Spadaro i Figueroa zauważają w działalności głosicieli „teologii dobrobytu” istnienie zjawiska procesu cudotwórczego, który przebiegałby według następującego schematu: szczegółowe przedstawienie tego, co się chce otrzymać; wypowiedzenie tej potrzeby ustami; przywołanie wiary i autorytetu Boga oraz uznanie łaski za otrzymaną³¹. Zrodziła się w ten sposób nowa forma chrześcijaństwa, wspólna dla różnych wyznań, która

²⁸ Por. A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. B. Janicka i M. Król, Warszawa: Wydawnictwo Aletheia 2019. Analiza przemówień politycznych obecnego prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa doprowadziła Spadaro i Figueroa do spostrzeżenia, że mogą one być wyrazem wiary w swoiście rozumianą mesjańską misję narodu amerykańskiego. Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 109, przypis 6.

²⁹ Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 108–109.

³⁰ A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 111. Tłum. WK.

³¹ Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 112.

próbuję ukazać zależność dobrobytu i zdrowia wierzących od modlitwy i wiary, a w Bogu widzi realizatora ludzkich marzeń i pragnień ekonomicznych.

Bergoglio w posłudze duszpasterskiej w Ameryce Południowej spotkał się z opisywanymi zjawiskami, co znalazło odzwierciedlenie w tematach podejmowanych w czasie papieskiego pontyfikatu. Od początku nauczania Franciszek zwraca uwagę na niebezpieczeństwa wynikające z takiego „odmiennego” głoszenia Ewangelii.

Po raz pierwszy papież podjął ten temat podczas podróży apostolskiej do Brazylii z okazji 28. Światowego Dnia Młodzieży w Rio de Janeiro w 2013 r., kiedy w obszernym przemówieniu do episkopatu latynoamerykańskiego opisał niektóre pokusy przeciwne tożsamości uczniów-misjonarzy. Ojciec Święty w kontekście funkcjonalizmu kościelnego, który paraliżuje Kościół i podkreśla potrzebę oparcia się na skuteczności, statystykach i rezultatach, zauważył, że takie podejście ogranicza jego rolę do organizacji typu pozarządowego, bez uwzględnienia wymiaru tajemnicy. W opinii Franciszka w aspekcie organizacyjnym duszpasterstwa myślenie to pozostaje tożsame z „teologią dobrobytu”³².

Papież Bergoglio zwrócił uwagę na inną stronę wspomnianej kwestii w programowej adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* z 24 listopada 2013 r., gdzie umieścił ten temat w kontekście omawiania kryzysu zaangażowania wspólnotowego i pokus, jakie dotyczą współczesne formy duszpasterstwa. Opisując nowe relacje stworzone przez Jezusa Chrystusa, Franciszek zauważa, jak bardzo ważne okazuje się przezwyciężanie duchowego i materialnego indywidualizmu. Można dostrzec u wielu ludzi pragnienie poszukiwania Boga, mogące spotkać się z odpowiedzią takich duchowości w Kościele, które zamiast umacniać, wyzwać i uzdrawiać, będą oszukiwały i izolowały³³. Prawdziwe relacje w Kościele katolickim powinny być ponadto budowane dzięki poprawnym formom religijności ludowej, zwłaszcza chrystocentrycznej, maryjnej oraz powiązanej z kultem świętych. Może to jednak prowadzić do odkrycia kolejnych zagrożeń: „W innych kręgach naszych społeczeństw wzrasta poważanie dla różnych form «duchowości dobrobytu» bez wspólnoty, dla «teologii pomyślności» [wł. *teologia della prosperità*, czyli „teologia dobrobytu” – przyp. WK] bez braterskich zobowiązań, albo dla subiektywnych doświadczeń bez twarzy, sprowadzających się do immanentystycznego poszukiwania wewnętrznego”³⁴. Negatywna ocena takich nurtów teologicznych pozwala uniknąć pokusy budowania zbyt egoistycznej religijności kosztem właściwych relacji wspólnotowych.

W czasie podróży apostolskiej do Republiki Korei w 2014 r. z okazji 6. Dnia Młodzieży Azjatyckiej w przemówieniu do biskupów koreańskich Franciszek

³² Por. Franciszek, *Nie należy ignorować «rewolucji czułości», która spowodowała wcielenie Słowa. Spotkanie z członkami komitetu koordynacyjnego CELAM (28 VII 2013 r.)*, „L'Osservatore Romano” (Pl) 10 (2013), s. 25–29.

³³ Por. EG 87–89.

³⁴ EG 90.

zauważył, że Kościołowi może grozić zgubne pragnienie dobrobytu duszpasterskiego, gdy wspólnota zamknie się na ubogich, a stanie się Kościołem bogatym dla bogatych albo Kościołem klasy średniej dla zamożnych. Ryzyko takie zostało wpisane w historię chrześcijaństwa już na początku, o czym świadczą teksty Pawłowych Listów do Koryntian (por. 1 Kor 11, 17; 2, 1–7). Papież przestrzegał, by diabeł nie zasiał chwastu i pokusy wyłączenia ubogich z profetycznej struktury Kościoła, co jest charakterystyczne właśnie dla „teologii dobrobytu”³⁵. Takie niebezpieczeństwo staje się tym bardziej aktualne dla wspólnot misyjnych o dużym potencjale ewangelizacyjnym, jak ma to miejsce na Półwyspie Koreańskim.

Kolejny raz Franciszek przywołał temat „teologii dobrobytu” w czasie homilii w *Domus Sanctae Marthae* w 2015 r. Uczył wówczas, że Ewangelia jest tak bogata i mocna w przekazie, że nie potrzebuje organizowania wielkich przedsięwzięstw czy firm dla jej głoszenia. Powinna być głoszona w prostocie, ubogimi środkami, ponieważ zbawienie nie stanowi „teologii dobrobytu”, ale jest darem, który sam Jezus otrzymał, następnie nam przekazał, jednocześnie nakazując dzielić się nim w sposób darmowy³⁶.

W podobny sposób Franciszek interpretował kwestię takiego nurtu teologii w kontekście liturgicznego czytania z Listu św. Jakuba Apostoła (5, 1–6). Papież zauważył, że choć bogactwa są dobre, to mają charakter relatywny, a nie absolutny. Dlatego ci, którzy uznają „teologię sukcesu”, czyli widzenie w Bogu realizatora osobistych pragnień o wymiarze doraźnym i materialnym, błędzą. Ludzkie serce, chociaż może skłaniać się ku bogactwom, nie powinno ich stawiać na pierwszym miejscu. W celu zilustrowania tej prawdy Ojciec Święty odwołał się do ewangelicznej perykopy o bogatym młodzieńcu (por. Mt 19, 16–22), który był zbyt przywiązany do spraw materialnych, przez co miał zaciemniony obraz prawdziwego Boga³⁷.

W pośredni sposób ocenę konsekwencji „teologii dobrobytu” można odczytać na kartach innych Franciszkowych dokumentów. W adhortacji apostołskiej *Gaudete et exsultate* o powołaniu do świętości w świecie współczesnym z 19 marca 2018 r. papież podejmuje temat „dwóch subtelnych nieprzyjaciół świętości”, którymi są powracające po wielu wiekach gnostycyzm i pelagianizm³⁸. Subiektywizowanie wiary, niewłaściwe rozumienie porządku łaski mogą zakłócić postrzeganie wspólnoty

³⁵ „Il diavolo non semina questa zizzania, questa tentazione di togliere i poveri dalla struttura profetica stessa della Chiesa, e vi faccia diventare una Chiesa benestante per i benestanti, una Chiesa del benessere... non dico fino ad arrivare alla «teologia della prosperità», no, ma nella mediocrità”, Franciszek, *Ad Episcopos Coreanos apud Sedem Coetus Episcoporum Coreanorum* (14 VIII 2014 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 106 (2014), n. 9, s. 699.

³⁶ Por. Francesco, *Io avrò cura di te* (5 II 2015 r.), „L'Osservatore Romano” (Wł) 95 (2015) n. 29, 6 II 2015.

³⁷ Por. Francesco, *Sanguisughe di oggi* (19 V 2016 r.), „L'Osservatore Romano” (Wł) 96 (2016) n. 114, 20 V 2016.

³⁸ Por. GeE 35–62.

z Bogiem, prowadząc do myślenia kategoriami „teologii dobrobytu”. Argumentację utrzymaną w podobnym duchu można odnaleźć w wydanym w czasie pontyfikatu Franciszka liście Kongregacji Nauki Wiary *Placuit Deo* z 22 lutego 2018 r. o pewnych aspektach chrześcijańskiego zbawienia.

4. WYZWANIA ETYCZNE

Dokonujące się przeobrażenia wspólnot chrześcijańskich, w wyniku których rozwija się nowe rozumienie przesłania ewangelicznego oraz „teologia dobrobytu”, są także wyzwaniem etycznym, które stawia przed Kościołem katolickim kolejne pytania. Wśród wielu konsekwencji moralnych tego zjawiska należy wskazać zarówno te pozytywne, jak i negatywne.

Najpierw warto zauważyć pozytywne aspekty „teologii dobrobytu”, choć trudno je odnaleźć w nauczaniu papieża Franciszka na ten temat. Głoszenie wspomnianych założeń w różnych denominacjach chrześcijańskich ukazuje niewątpliwie, jak bardzo ważna i ciągle nieodkryta, zwłaszcza wśród katolików, jest indywidualna lektura *Pisma Świętego*. Należy przyznać, że katechezy, orędzia, występy telewizyjne różnych pastorów i ewangelizatorów, odwołujących się do „teologii dobrobytu”, cechują się bogactwem odniesień do słowa Bożego. Choć nie są one może zawsze właściwie interpretowane, to powinny skłaniać do refleksji zwłaszcza katolickich kaznodziejów, uciekających się nierzadko do retoryki moralnej kosztem zatracenia bogactwa przesłania biblijnego, do którego to skarbcza zachęca sięgać Sobór Watykański II³⁹. Z drugiej strony, jak wynika z historii i obserwacji powstawania nowych ruchów religijnych, indywidualna lektura *Pisma Świętego* była i ciągle pozostaje powodem szerzenia się błędów doktrynalnych i rozłamów. Docenianie roli tekstów biblijnych wskazuje na konieczność oceny takich osobistych interpretacji w świetle obiektywnych norm, które w Kościele katolickim ustala Urząd Nauczycielski, czego ewidentnie brakuje w ruchach związanych z „teologią dobrobytu”.

Po drugie, pozytywnym aspektem głoszenia „teologii dobrobytu” jest dostrzeżenie kontekstu, w jakim ma rozwijać się słowo Boże. Nie chodzi tu jedynie o wzgląd na stan duchowy i fizyczny wierzącego, potrzebującego uzdrowienia w różnych formach. Głosiciele „Ewangelii dobrobytu” w umiejętny sposób wydają się korzystać z osiągnięć inkulturacji oraz różnych form perswazji i docierania do słuchacza, zaczynając od muzyki i śpiewów, przez bardziej skomplikowane środki społecznego przekazu, aż w końcu wchodząc z Ewangelią do życia codziennego i pokazując działania Boga w najdrobniejszych czynnościach egzystencjalnych. Działania te nie pozostają oczywiście wolne od różnych form manipulacji czy

³⁹ Por. KL 51.

wykorzystywania ubóstwa materialnego i intelektualnego słuchaczy, ale z pewnością są dla tych ostatnich czymś atrakcyjnym i zachęcającym do wejścia w dialog, co ma miejsce zwłaszcza w krajach południowoamerykańskich czy afrykańskich⁴⁰. Odejście od kostycznych struktur, promowanie kreatywnych liturgii, unikanie trudnych tematów teologicznych i moralnych sprawia, że wielu ludzi chętniej idzie za głosicielami takiej Ewangelii niż za wymagającymi słowami katolickich kapłanów lub katechetów⁴¹.

W perspektywie teologicznej w ocenie zjawiska „teologii dobrobytu”, dokonanej przez papieża Franciszka, jawi się ona jednak bardziej jako zagrożenie niż szansa, za czym przemawia kilka powodów.

Po pierwsze, zastanawiająca okazuje się już sama wizja Boga i Jego roli w życiu człowieka. Bóg postrzegany jest raczej jako niewolnik ludzkich zamiarów niż przedmiot pragnień i dążeń człowieka. Jeśli jednym z głównych działań religijnych staje się wydarzenie cudu, poszukiwanie go, głoszenie i przeżywanie cudownych zjawisk w codzienności, to na drugi plan w życiu wierzącego schodzą takie doświadczenia, jak kontemplacja, budowanie przyjaźni, relacji z Bogiem, właściwe odniesienie w tej relacji, oddawanie Bogu czci i kultu, co wynika ze sprawiedliwości. Tymczasem w optyce zwolenników „Ewangelii dobrobytu” Duch Święty traktowany jest jako dawca mocy na prywatny użytek człowieka, który chciałby odzyskać dobre samopoczucie lub zdrowie. Zatracone zostaje także katolickie postrzeganie Boga Ojca, który zamiast być uznawany za Osobę towarzyszącą z ojcowską troską ludzkim staraniom, pełni w tej koncepcji rolę gońca albo listonosza, odbierającego życzenia i realizującego pragnienia swoich stworzeń⁴².

Po drugie, jak zostało wspomniane powyżej, w opinii Franciszka „teologia dobrobytu” jest współczesną formą odradzania się znanych w starożytności herezji gnostycyzmu i pelagianizmu. Neognostycyzm na początku trzeciego tysiąclecia objawia się w zamknięciu pojedynczego wierzącego na wspólnotę i skupieniu się na indywidualistycznym przeżywaniu wiary, zwłaszcza na poziomie rozumu i uczuć⁴³. Ma to prowadzić, jak twierdzi Franciszek, do „oswojenia tajemnicy” Boga i Jego łaski, która działałaby nie według logiki boskiej, ale na ludzkie zawołanie⁴⁴. Z kolei neopelagianizm, polegający na „usprawiedliwianiu w oparciu o własne siły”, oparty „na kulcie ludzkiej woli i własnych zdolności”⁴⁵, przejawiałby się przede wszystkim w działalności osób głoszących „teologię dobrobytu”, przekonujących wierzących do podjęcia takich działań, które w sposób wręcz automatyczny zapewnią im dobre

⁴⁰ Por. T.J. Mboya, *Gift Challenges and Transforms Prosperity Gospel*, „African Ecclesial Review” 58 (2016), no 1–2, s. 33–35.

⁴¹ Por. C. Cauti, *La Chiesa sta perdendo il Brasile*, s. 182–184.

⁴² Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 111–112.

⁴³ Por. GeE 36.

⁴⁴ GeE 40.

⁴⁵ GeE 57.

samopoczucie albo zdrowie, z pominięciem wolności Boga i działania Jego łaski we współpracy z człowiekiem.

Po trzecie, zbawienie w tej perspektywie utożsamianie jest ze zdrowiem fizycznym, co w szczególny sposób objawiło się w myśleniu wielu chrześcijan w czasie pandemii koronawirusa na przełomie 2019 i 2020 r.⁴⁶ Prowadzi to do niezwyklej popularności takiego postrzegania wiary, zwłaszcza wśród osób niezamożnych i chorych, ale pragnących zmiany swojego statusu społecznego i zdrowotnego. Miraże wzbogacenia ziemskiego oraz powrotu do zdrowia, kreślone na spotkaniach modlitewnych na stadionach i w wielkich świątyniach pentekostalnych, są dla wielu zdesperowanych, bezrobotnych i sfrustrowanych życiem w biedzie ludzi swoistym ratunkiem i siłą do przetrwania nawet wtedy, gdy nie jest im dane doświadczyć ich spełnienia. Taka sytuacja rodzi pytanie o odpowiedzialność moralną głoszących owe niezgodne z ewangelicznym przesłaniem Jezusa teorie. Należy się spodziewać, że coraz częstsze w sądach cywilnych będą procesy wytaczane głoszącym „Ewangelię dobrobytu”, w wyniku czego np. w znaczący sposób uległ pogorszeniu stan zdrowia niektórych ich słuchaczy w konsekwencji chociażby odstawienia kuracji medycznych na rzecz działania łaski uzdrowienia. Już dziś znanych jest na świecie wiele przypadków ogromnych nadużyć finansowych, związanych z prowadzeniem działalności uzdrowicielskiej w ramach wyżej omawianej złudnej koncepcji religii. Co więcej, paradoksalnie to ludzie biedni byłiby po raz kolejny ofiarami wykrzywionego obrazu Boga. Jeśli ich zła modlitwa, zbyt mała hojność i brak wiary w uzdrowienie skutkują brakiem działania łaski w ich życiu, to Bóg znowu okazywałby się niesprawiedliwym właśnie wobec pokrzywdzonych, co jest sprzeczne z misją Chrystusa, który świadczył dobro ubogim i odrzuconym przez innych (por. Mt 11, 4–6).

Po czwarte, niewłaściwa wizja wiary prowadzi wśród wyznawców „Ewangelii dobrobytu” do zupełnego wykreślenia z horyzontu religii takich rzeczywistości jak zło, choroba i śmierć. Jest to wyraźne zakwestionowanie misji Jezusa Chrystusa, który przynosi rzeczywiste zbawienie i szczęście każdemu człowiekowi, ale dokonuje tego przez krzyż, śmierć i zmartwychwstanie⁴⁷. Niewłaściwa interpretacja ziemskiej działalności Jezusa i apostołów prowadzi niektórych wiernych do zaburzenia myślenia o roli Boga i religii w ich życiu. Wydawać się bowiem może, że cuda, które w czasach Jezusa, jak i obecnie, są zjawiskami nadzwyczajnymi, z niewyjaśnionych przyczyn miałyby być postrzegane jako zwyczajna konsekwencja modlitwy lub relacji wiary do Boga. Taką interpretację Ewangelii można by oceniać bardziej w kategoriach głoszenia postprawdy, mającej na celu wzbudzenie w odbiorcy określonych emocji, niż przekazania mu prawdziwego komunikatu

⁴⁶ Por. Papieska Akademia Życia, *Pandemia a powszechne braterstwo. Uwagi na temat kryzysu wywołanego COVID-19* (30 III 2020 r.), <https://episkopat.pl/papieska-akademia-zycia-pandemia-a-powszechne-braterstwo-2/> [dostęp: 10 IV 2020].

⁴⁷ Por. T.J. Mboya, *Gift Challenges and Transforms Prosperity Gospel*, s. 35–36.

i Dobrej Nowiny. Bóg jawiłby się wówczas bardziej jako zakładnik swojego przy-
mierzera z człowiekiem, a nie realny partner do rozmowy. Co więcej, za niewłaściwe,
złe moralnie wybory w tym świetle nie jest odpowiedzialny człowiek, ale diabeł,
społeczeństwo albo nawet Bóg, który nie spełnia ludzkich pragnień.

Po piąte, fałszywa „Ewangelia dobrobytu” niszczy więzi społeczne między
ludźmi. Pokazuje bowiem dobrobyt materialny jako rzeczywistość, którą można
zapewnić sobie jedynie przez wiarę, a nie przez uczciwą pracę albo współpracę
z innymi. Kwestionuje się w ten sposób również poczucie solidarności z innymi, ka-
żąc skupić się na własnych potrzebach i interesach z Bogiem⁴⁸. Dlatego taki pogląd
jest daleki od właściwego nauczania społecznego Kościoła katolickiego, w świetle
którego praca ludzka ma nie tylko walor zaspokajania potrzeb materialnych, ale
również kształtowania dobra i piękna w życiu człowieka oraz społeczeństwa.

Negatywny wpływ „teologii dobrobytu”, obecnej szczególnie w różnych deno-
minacjach pentekostalnych, pokazują wyniki badań amerykańskiego instytutu *Pew
Research Center*. W ich świetle nie tylko większość wyznawców protestanckich
w Ameryce Południowej uznaje, że Bóg zapewnia dobrobyt materialny i zdrowie
tym, którzy mają wystarczająco dużą wiarę – w Wenezueli potwierdziło to 91%
protestantów, w Boliwii – 89%, a np. w Brazylii 56%. Okazuje się, że w podobny
sposób myśli także większość katolików w krajach Ameryki Łacińskiej: w Gwa-
temali – 89%, w Panamie – 86%, w Wenezueli – 87%, a w Brazylii aż 52%⁴⁹.
„Teologia dobrobytu” zbiera więc gorzkie owoce różnego rodzaju błędów teolo-
gicznych pojawiających się wśród wszystkich chrześcijan, niezależnie od wyznania
i szerokości geograficznej.

PODSUMOWANIE

Głoszenie „teologii dobrobytu” powoduje rodzenie się różnych form syn-
kretyzmu religijnego. Zjawisko to, jak zostało wskazane, jest charakterystyczne
dla nowych form chrześcijaństwa pentekostalnego, bardzo zróżnicowanego, ale
mającego również wiele cech wspólnych dla jego wyznawców na różnych szeroko-
ściach geograficznych. W świetle „teologii dobrobytu” wierzący może osiągnąć
szczęście, sukces materialny, a nawet zdrowie fizyczne, jeśli będzie we właściwy
sposób modlił się do Boga. Bieda i choroba w tej optyce nie są konsekwencją
zła moralnego lub fizycznego, ale niewłaściwej modlitwy albo niewystarczającej

⁴⁸ Por. A. Spadaro, M. Figueroa, *Teologia della prosperità*, s. 115–116.

⁴⁹ Por. *Pew Research Center, Religion in Latin America: Widespread Change in a Historically Catholic Region* (13 XI 2014), <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/7/2014/11/Religion-in-Latin-America-11-12-PM-full-PDF.pdf> [dostęp: 10 IV 2020 r.].

hojności wierzącego. Tego typu błędne patrzyenie na relację Boga i człowieka, obecne w „Ewangeliu dobrobytu”, jest bardzo mocno piętnowane przez papieża Franciszka. Takie fałszywe myślenie zbiera żniwo wśród milionów chrześcijan, także w społeczności katolików. Przywołane wystąpienia i dokumenty Franciszka bardzo wyraźnie wskazują na liczne niebezpieczeństwa, płynące z tego ostatecznie zgubnego sposobu interpretacji Ewangelii. Z pewnością temat „teologii dobrobytu” będzie przez najbliższe lata przedmiotem sporu wspólnoty chrześcijan, a także samych katolików.

WYKAZ SKRÓTÓW:

- EG – Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii Gaudium*
GeE – Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*
KL – Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*

WYZWANIA ETYCZNE „TEOLOGII DOBROBYTU” W ŚWIETLE NAUCZANIA PAPIEŻA FRANCISZKA

Streszczenie

Jednym z ważniejszych wyznań pontyfikatu Franciszka jest konfrontacja z coraz bardziej popularnymi w całym świecie nowymi ruchami religijnymi, przybierającymi postać „nowej Reformacji”. Bardzo wielu zwolenników w obrębie różnych denominacji chrześcijańskich zyskuje ruch pentekostalny, w którym istotnym zagadnieniem teologicznym pozostaje kwestia „teologii dobrobytu”, nazywanej także „Ewangelią dobrobytu”. Zwolennicy tego nurtu, którego początki sięgają przełomu XIX i XX w., twierdzą, że gwarancją zdrowia i bogactwa na ziemi jest wyznawanie wiary w Boga i zanoszona do Niego modlitwa. Artykuł ma na celu wyjaśnienie istoty tego zjawiska, genezy historycznej oraz określenie jego zasięgu geograficznego. W dalszej części zaprezentowana została krytyczna ocena „teologii dobrobytu” w nauczaniu papieża Franciszka. Ostatnim etapem refleksji było nakreślenie najważniejszych wyzwań etycznych, wynikających z szerzenia się tej „fałszywej Ewangelii”. Z pozytywnych wymiarów wskazano docenienie wartości *Pisma Świętego*, a z negatywnych aspektów „teologii dobrobytu” przedstawiono: fałszywą wizję Boga i człowieka, odradzanie się starożytnych herezji gnostycyzmu i pelagianizmu, niewłaściwą interpretację teologiczną zdrowia, choroby i śmierci.

Słowa kluczowe: „teologia dobrobytu”, „Ewangelia dobrobytu”, pentekostalizacja, Franciszek, nowa Reformacja, neognostycyzm, neopelagianizm.

ETHICAL CHALLENGES OF “PROSPERITY THEOLOGY” IN THE LIGHT OF POPE FRANCIS’ TEACHING

Summary

One of the most important challenges of the pontificate of Pope Francis is the confrontation with new religious movements, the increasing number of which takes the form of “new Reformation”. A pentecostal movement in which the issue of “prosperity theology” (also known as the “prosperity Gospel”) is an important theological problem, has gained many followers within various Christian denominations. Proponents of the trend which dates back to the turn of the century claim that health and wealth on earth are guaranteed by professing faith in God and praying to Him. The purpose of the article is to explain the essence of this phenomenon and its historical genesis, and to outline its geographical scope. The subsequent section presents a critical assessment of “prosperity theology” in the teaching of Pope Francis. The final stage of the reflection outlines the most important ethical challenges arising from the spread of this “false Gospel”. On the positive side, it is advisable to appreciate the value of the Holy Scriptures. Negative aspects of “prosperity theology”, however, include the false vision of God and man, the revival of the ancient heresies of gnosticism and pelagianism, or incorrect theological interpretation of health, illness and death.

Key words: “prosperity theology”, “prosperity Gospel”, pentecostalization, Francis, new Reformation, neognosticism, neopelagianism.

DIE ETHISCHEN HERAUSFORDERUNGEN DER „THEOLOGIE DES WOHLBEFINDENS“ IM LICHT DER LEHRE VON PAPST FRANZISKUS

Zusammenfassung

Eines der wichtigsten Bekenntnisse des Pontifikats des Franziskus ist die Konfrontation mit den neuen religiösen Bewegungen, die in der ganzen Welt immer zahlreicher werden und die Form einer „neuen Reformation“ annehmen. Eine große Zahl von Anhängern innerhalb der verschiedenen christlichen Konfessionen gewinnt die pentekostale Bewegung, in der das wichtige theologische Thema die „Theologie des Wohlstands“, auch „Evangelium des Wohlstands“ genannt, ist. Die Befürworter dieses Trends, der auf die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert zurückgeht, behaupten, dass die Garantie für Gesundheit und Wohlstand auf der Erde darin besteht, an Gott zu glauben und zu ihm zu beten. Ziel des Artikels ist es, das Wesen dieses Phänomens und seine historischen Ursprünge zu erklären und seine geographische Ausdehnung abzugrenzen. Im Folgenden wird eine kritische Bewertung der „Theologie des Wohlergehens“ in der Lehre von Papst Franziskus vorgelegt. In der letzten Phase der Reflexion sollen die wichtigsten ethischen Herausforderungen umrissen werden, die sich aus der Verbreitung dieses „falschen Evangeliums“ ergeben. Von den positiven Dimensionen her ist es ratsam, den Wert der Heiligen Schrift zu würdigen, während zu negativen Aspekten der „Theologie des Wohlergehens“ folgende Aspekte zu zählen sind: die falsche Vision von Gott und Mensch, die Wiederbelebung der alten Irrlehren des

Gnostizismus und Pelagianismus, die falsche theologische Interpretation von Gesundheit, Krankheit und Tod.

Schlüsselwörter: „Theologie des Wohlbefindens“, „Evangelium des Wohlbefindens“, Pfingstbewegung, Franziskus, die neue Reformation, Neognostizismus, Neopelagianismus.

BIBLIOGRAFIA

Adeleye F.B., *The Preachers of a Different Gospel. A Pilgrim's Reflections on Contemporary Trends in Christianity*, Nairobi: WordAlive Publishers 2011.

Antunes A., *The Richest Pastors In Brazil*, <https://www.forbes.com/sites/andersonantunes/2013/01/17/the-richest-pastors-in-brazil/#71e81a2a5b1e> [dostęp: 1 IV 2020].

Cauti C., *La Chiesa sta perdendo il Brasile*, „Limes. Rivista Italiana di Geopolitica” 6 (2018), s. 177–186.

Congregazione per la Dottrina della Fede, *Lettera “Placuit Deo” ai Vescovi della Chiesa cattolica su alcuni aspetti della salvezza cristiana (22 II 2018)*, „L'Osservatore Romano” (Wł) 108 (2018), n. 50, 2 III 2018, s. 4–5.

Fillmore Ch., *Prosperity*, New York: Penguin Group 2008.

Franciszek, *Nie należy ignorować rewolucji «rewolucji czułości», która spowodowała wcielenie Słowa. Spotkanie z członkami komitetu koordynacyjnego CELAM (28 VII 2013 r.)*, „L'Osservatore Romano” (Pl) 10 (2013), s. 25–29.

Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii Gaudium*, Kraków: Wydawnictwo M 2013.

Franciszek, *Ad Episcopos Coreanos apud Sedem Coetus Episcoporum Coreanorum (14 VIII 2014 r.)*, „Acta Apostolicae Sedis” 106 (2014), n. 9, s. 695–700.

Francesco, *Io avrò cura di te*, „L'Osservatore Romano” (Wł) 95 (2015), n. 29, 6 II 2015.

Francesco, *Sanguisughe di oggi (19 V 2016 r.)*, „L'Osservatore Romano” (Wł) 96 (2016), n. 114.

Francesco, *La sovranità del popolo di Dio. I dialoghi di Papa Francesco con i gesuiti di Mozambico e Madagascar*, „L'Osservatore Romano” (Wł), 28 IX 2019, s. 9–10.

Haller J.S. Jr., *The History of New Thought. From Mind Cure to Positive Thinking and the Prosperity Gospel*, West Chester: Swedenborg Foundation Press 2012.

Huber R.M., *The American Idea of Success*, New York: Pushcart Press 1987.

Hutchinson D., *New Thought's Prosperity Theology and Its Influence on American Ideas of Success*, „New Religio” 18 (2014), no 2, s. 5–7.

James W., *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901–1902*, London–Bombay: Longmans, Green, and Co. 1902.

Kobyliński A., *Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa*, „Studia Philosophiae Christianae” 50 (2014), nr 3, s. 93–130.

Kobyliński A., *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja. Współczesne metamorfozy religii chrześcijańskiej*, „Teologia i Moralność” 20 (2016), nr 2, s. 245–261.

Kobyliński A., *Is Pentecostalization the New Reformation? The Causes and Consequences of the Contemporary Pentecostalization of Christianity*, „Przegląd Religioznawczy – The Religious Studies Review” 266 (2017), no 4, s. 105–116.

Kućko W., *Wpływ Reformacji na rozumienie moralności*, „Studia Gdańskie” 45 (2019), s. 173–190.

LifeWay Research, *Churchgoers Views – Prosperity (31 VII 2018 r.)*, <https://lifeway-research.com/2018/07/31/most-churchgoers-say-god-wants-them-to-prosper-financially/> [dostęp: 1 IV 2020].

Luterańsko-Rzymskokatolicka Komisja Dialogu ds. Jedności, *Od konfliktu do komunii. Luterańsko-katolickie wspólne upamiętnienie Reformacji w 2017 roku*, Dziegielów: b.w. 2017.

Mack A., *God Bless America. The Discourse Between the American Dream & Christianity*, Bloomington: Adrian House 2013.

Mboya T.J., *Gift Challenges and Transforms Prosperity Gospel*, „African Ecclesial Review” 58 (2016) no 1–2, s. 16–42.

McConnell D.R., *A Different Gospel. Biblical and Historical Insights Into the Word of Faith Movement*, Peabody: Hendrickson 1988.

Naso P., *L'onda pentecostale e la scogliera cattolica*, „Limes. Rivista Italiana di Geopolitica” (2018), n. 6, s. 169–176.

Papieska Akademia Życia, *Pandemia a powszechne braterstwo. Uwagi na temat kryzysu wywołanego COVID-19 (30 III 2020 r.)*, <https://episkopat.pl/papieska-akademia-zycia-pandemia-a-powszechne-braterstwo-2/> [dostęp: 10 IV 2020].

Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego, Papieska Rada ds. Kultury, *Jezus Chrystus Dawcą wody życia. Chrześcijańska refleksja na temat New Age*, Poznań: Pallottinum 2003.

Pew Research Center, *Religion in Latin America: Widespread Change in a Historically Catholic Region (13 XI 2014)*, <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/7/2014/11/Religion-in-Latin-America-11-12-PM-full-PDF.pdf> [dostęp: 10 IV 2020].

Schooyans M., *Il nuovo disordine mondiale*, Cinisello Balsamo: San Paolo 2000.

Spadaro A., Figueroa M., *Fondamentalismo evangelicale e integralismo cattolico. Un sorprendente ecumenismo*, „La Civiltà Cattolica” (2017) z. 4010, s. 105–113.

Spadaro A., Figueroa M., *Teologia della prosperità. Il pericolo di un “vangelo diverso”*, „La Civiltà Cattolica” (2018), z. 4034, s. 105–118.

Tocqueville A. de, *O demokracji w Ameryce*, tłum. B. Janicka i M. Król, Warszawa: Wydawnictwo Aletheia 2019.

Wojciech Kućko – duchowny Kościoła rzymskokatolickiego (diecezja płocka), doktor teologii, adiunkt w Wydziale Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca teologii moralnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Od 2016 r. Diecezjalny Duszpasterz Rodzin, od 2018 r. dyrektor Wydziału ds. Rodzin Kurii Diecezjalnej Płockiej. W 2016 r. w Accademia Alfonsiana – Istituto Superiore di Teologia Morale w Rzymie obronił doktorat na podstawie rozprawy: *Etica dei farmacisti in Italia. Verso una nuova comprensione e prassi alla luce della*

bioetica personalista (Roma: Pontificia Universitas Lateranensis, Academia Alfonsiana, Institutum Superius Theologiae Moralis 2016). Obszary badawcze znajdujące się w centrum jego zainteresowań to: miejsce i rola wiary w świecie, bioetyka, małżeństwo i rodzina. Opublikował m.in.: „*My z niego wszyscy*”. *Historyczne i religijne dziedzictwo św. Stanisława Kostki* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2019). Adres do korespondencji: w.kucko@uksw.edu.pl

